

socialmedicinsk tidskrift

femtiosjätte årgången häfte nr 10 1979

Industrivägen 13, Solna. Tfn 08/83 20 83
Postadress: Box 60400, 104 01 Stockholm 60
Postgiro 11 79-1

Allmän redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, red. sekr.,
Brita Bahrton bitr. red. sekr.

Redaktionsutskott:

Erik Allander, professor i socialmedicin, Huddinge
Ragnar Berfenstam, professor i socialmedicin,
Uppsala
Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping
Arne Borg, tf. socialdirektör, Stockholm
Axel Gisslén, kommunalråd, Örebro
Olle Höök, professor i medicinsk rehabilitering,
Göteborg
Willy Karlsson, socialchef, Örebro
Bengt Lindegård, professor i socialmedicin,
Göteborg
Gunnar Lindgren, professor i socialmedicin,
Lund
Ivan Magnusson, socialdirektör, Uppsala
Gösta Tibblin, professor i socialmedicin, Umeå
Villy Wiklund, socialchef, Östersund

Kriminalpolitik — straff *och* vård

För ett par år sedan kom mera tydliga signaler om att kriminalpolitiken skulle få en ny inriktning: straffmomentet skulle framhåvas och behandlingssidan tonas ner. Många vårdarbetare fick onda aningar: var det urgamla föreställningar om allmänpreventionens välsignelser som hade dykt upp igen? Hade de magra resultaten av en behandlingsinriktad kriminalvård medfört att alla försök till individualiserade insatser nu skulle ges upp?

Och så nästa tanke: hade verkligen kriminalvården varit behandlingsinriktad? Visst hade spridda insatser gjorts för att träna de intagna så att de bättre skulle klara tillvaron utanför anstalten. Men när man ville skaffa sig klarhet om de enskilda klienternas rehabiliteringspotential och sedan försöka samordna de olika befattningshavarnas insatser, var genvägen

svalt. Skulle de nya signalerna innebära att försöken till konstruktiva rehabiliteringsansträngningar skulle tvingas att helt upphöra? Skulle de kustodialt inriktade krafterna nu definitivt få övertaget och repressionen förstärkas?

Sådana frågor har inspirerat till föreliggande SMT-nummer. I detta inleder Sten Heckscher med att utveckla kritiken mot behandlingstanken och att ange tänkbara nya vägar. Han skingrar en del av farhågorna: det gäller bara att kalla straffet för straff och inte för vård, och rehabiliteringsarbetet skall få fortsätta men nu såsom något av straffet oberoende. Möjligheten att överlämna personer till särskild vård enligt barnavårdslagen och lagen om slutna psykiatrisk vård i vissa fall torde komma att bestå. Säkert kommer många att uppfatta detta som tillfredsställande, ty även om ett sådant överlämnande innebär olikhet inför lagen på ett ytligt plan leder det till att speciella behov hos individen kan tillgodoses och därmed kan jämlikhet i en mera fundamental mening uppnås eller i varje fall eftersträvas.

Att överträda gällande lagbestämmelser kan ses som en svikt i individens sociala funktion, och en sådan störning kan ha många slags orsaker. Förklaringen är i vissa fall att finna övervägande i sociala förhållanden, på makro- eller mikronivå. I andra fall spelar individfaktorer en mer framträdande roll. Bland de sistnämnda har vi att räkna med sjukdomstillstånd, fr a psykiska, samt personlighetsfaktorer som bakgrund till kriminaliteten.

Lagöverträdelserna med psykiatrisk bakgrund utgör en liten men behandlingsmässigt viktig grupp genom ovannämnda särbehov. Eva Johansson finner i sin redovisning av egna och andras undersökningar att det knappast är någon överrepresentation av kriminalitet bland psykiskt sjuka, möjligen med undantag av våldsbrottslighet. Vid sådana studier måste man utgå från populationer under psykiatrisk vård – de som kommer till rättspsykiatern är inte representativa, de har sällats ut av domstolsväsendet.

De unga lagbrytarna utgör som nämnts en annan grupp som behöver säromsorg. Ella Ericsson-Köhler tar upp detta problem, närmast ur synvinkeln formerna för samarbetet mellan de juridiska och de sociala instanserna under utredningsskedet före domen.

Bland sociala faktorer på mikronivå tilldrar sig individernas normer ett särskilt intresse. Eckart Kühlnhorn skildrar här hur en typ av normavvikelse, vilken samtidigt kan ses som en funktionsstörning i sig, nämligen narkotika- och alkoholmissbruk, ökar kriminaliteten starkt. Kühlnhorn kommer fram till att icke-individbundna åtgärder, nämligen en minskning av tillgängligheten, skulle vara det bästa. Men han konstaterar också att sådana åtgärder bara är möjliga i teorin.

Den övervägande destruktiva effekten av kriminalvården skildras av Ulla Bondeson. En stor svårighet när det gäller att jämföra effekten av olika påföljdsformer ligger däri att de olika grupperna inte är jämförbara: de som döms till en mera ingripande påföljd är alltid starkare belastade och måste till följd därav antas ha en sämre prognos. Bondeson har övervunnit detta selektionsproblem genom att jämföra förloppet efter olika påföljder för personer med samma grad av belastning.

Om då åtgärderna från kriminalvården i trängre bemärkelse har negativ effekt, kan någon grupp av lagöverträdare urskiljas där alternativa åtgärder med bättre effekt skulle kunna företas inom kriminalvårdsor-

ganisationens ram? Kjell Bjerver tar upp drogproblemet ur aspekten behandling och prevention på individnivå och kompletterar därmed Kühlhorns framställning. Utgångspunkten är att huvudparten av de häktade är missbrukare. Klienterna får själva söka sig till det behandlingsprojekt som skildras, och därmed garanteras att man kommer att få bättre resultat än om man arbetar med hela klientelet.

Bjerver skildrar bl a hur vårdinriktningen förändrar personalens roll i antiauktoritär riktning. Han framhåller att projektets möjligheter ligger i att ge klienterna/patienterna en bättre start för det fortsatta livet. Där är ytterligare hjälpinsatser nödvändiga för att slutresultatet skall kunna bli gott.

Bland sådana ytterligare insatser intar arbetsvårdande åtgärder en framskjuten ställning. Ingrid Kössler skildrar möjligheterna till arbetsanskaffning för de straffade. Hon är kritisk mot den arbetsförberedande verksamheten inom kriminalvården men också mot den obenägenhet att anställa straffade som arbetsgivarna genomgående visar. Hon pekar också på de långa väntetiderna och andra uttryck för resursbrist inom den egna organisationen, arbetsvården. Om de straffades svaga insatser i arbetslivet kan förklaras enbart med dessa förhållanden inom vården och i den yttre miljön, återstår att överväga. Att plädера för en ökad öppenhet mot straffade får väl också i dagens arbetsmarknadsläge samma effekt som den ropandes röst i öknen.

Inom kriminalvården och fr a då på anstalterna måste klienterna ha en rimlig grad av inflytande, för att det psykologiska klimatet skall bli sådant att den framtida anpassningen främjas. På senare tid har de intagna organiserat sig för att bättre kunna tillgodose gemensamma intressen. Henrik Tham återger hur de intagnas förtroendemän på en av anstalterna anser att de intagnas rätt till överläggningar med anstaltsledningen fungerar. Talesmännen är nöjda med att antalet intagna minskat under senare år men oroas av den tendens till en skärpning beträffande bl a permissioner som man tyckt sig märka för dem som har långa straff.

Sune Nyström

Gästredaktör för detta nummer har varit Sune Nyström, professor i socialmedicin vid Aarhus universitet. Han har biträttats av hovrättsfiskal Sten Heckscher.